

Диана Иванова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“
Пловдив, България

Рецензии и обзори

Ния Радева. От езика на „История славянобългарска“ към езика на нейните преписи. Част 1. Велико Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2013. 138 с.

От Марин Дринов насам проучванията на поколения изследователи на „История славянобългарска“ и на нейните преписи позволи да се обособи паисиезнанието като самостоятелна област в българската наука. Публикуваха се множество изследвания както върху самата История (източници, композиция, език и др.), така и върху нейните преписи, които откриха връзки и влияния помежду им и позволи да се проследи и очертае генеалогията им (Ив. Шишманов, В. Златарски, Ал. Т-Балан, Б. Цонев, Й. Иванов, Н. Начов, Б. Ангелов, М. Стоянов, П. Динеков, Д. Леков, Б. Райков, Н. Драгова, Ил. Тодоров и др.). Специално внимание е отделено и на лингвистичната страна на Паисиевата историята и на отделните ѝ преписи, правени в различни периоди от развитието новобългарския книжовен език през Възраждането (Л. Андрейчин, Ел. Георгиева, Р. Русинов, А. Минчева, Ст. Жерев, В. Василев, М. Деянова, В. Попова, Р. Цойнска, К. Гутшмит, К. Босилков, Харалампиев и др.). Общонационалното отбелязване на 250-годишнината от написването на „История славянобългарска“ през 2012 г. беше също добър повод да се отдаде заслужената почит на Паисиевото дело чрез нови изследвания и издания на Историята и на нейни преписи (М. Димитрова, Д. Пеев, Д. Караджова, М. Кръстева, Е. Тачева, Л. Перчеклийски, Ив. Радев и др.).

На този фон книгата на Ния Радева „От езика на „История славянобългарска“ към езика на нейните преписи“ се вписва в широкия съвременен контекст на изследвания и на издания, излезли през последните 2–3 години.

Преписите/преработките на „История славянобългарска“ са един сложен обект на изследване, който изисква широка езиковедска компетентност и задълбочени познания както за Историята, така и за конкретните преписи, разгледани в контекста на съответната езикова ситуация, в която те са създавани и разпространявани. А както е известно, Паисий написва Историята си в средата на XVIII в. – период, когато в книжовната сфера функционират едновременно няколко езикови формации (среднобългарски книжовен език, църковнославянски език и неговите локални разновидности и книжовен език на народна основа). Всички тези писмени разновидности дават своя отпечатък върху езика на Историята, който се характеризира с хетерогенност. От друга страна, разглежданите в книгата на Ния Радева преписи са създадени доста по-късно – през 30-те – 40-те години на XIX в., в значително променена езикова ситуация и на опити за начална кодификация на българския книжовен език.

В такъв аспект авторката правилно е изградила своята изследователска стратегия, която се състои в това, да проследи извървения път от Паисиевата хроника към анализирания текстове, вземайки предвид и по-ранните преписи на Историята. Именно времевата отдалеченост на първоизточника от по-късните преписи/преправки поставя авторката в по-трудна в методологически план ситуация, затова тя представя солидна аргументация за избрания подход в самостоятелна

част на книгата си, в която изяснява подхода при изследване на езика на късните преписи. Във възможността чрез преписите да се проверяват различни езикови решения и варианти на техните изпълнители (преписвачи) може да се осмисли и особената роля на явлението *преписи* на „История славянобългарска“ в развойните процеси на книжовния език през втората четвърт на XIX в. Спецификата на изследването на преписите налага съпоставителния подход, който авторката приема като водещ. А той се изразява в паралелно сравняване с преписа, който е използван при преписването, сравняване с езика на Зографската чернова (1762), който е приет за автентичен Паисиев текст, както и с ранните преписи на Историята.

Предмет на настоящото проучване са три от късните преписи на История славянобългарска (Белочерковският препис, преписът на Кънчо Стоянов от 1844 г. и Габровският препис преправка), извършени през 30-те – 40-те години на XIX в. Включването на преписите в контекста на развойните книжовноезикови процеси през Възраждането не е съвсем нова тема, но тя е особено актуална с оглед на недостатъчно пълните изследвания в тази насока. Както е важно детайлното проучване на Историята, не по-малко значими за историята на новобългарския книжовен език са и нейните преписи, които продължават живота на тази книга във времето и същевременно отразяват разволя на книжовния език. Интересът към Паисиевата хроника през този по-късен период (втората четвърт на XIX в.) ясно показва, че нейната историческа роля още не е приключила, че тя продължава да изпълнява своята мисия и да се преписва в различни райони, вкл. и в Търновския. Това обяснява и мотивацията на авторката да се насочи към част от търновската група преписи (посочени по-горе) и чрез анализа им да покаже по-малко известното и неизвестното в тях и по този начин да разшири познанието върху феномена *преписи*.

Авторката е показала умения при структурирането на книгата си, като е избрала един добър подход – преди да пристъпи към конкретния анализ на разглежданите преписи, да представи една солидна теоретична и методологична основа на изследването си (в първите му три части). В тези въвеждащи части тя показва, че добре познава процесите, свързани със състоянието на българския книжовен език през 30-те – 40-те години на XIX в., както и езиково-строителните идеи и концепции през този период. Авторката е проучила задълбочено научната литература по теория и история на книжовния език и е извлякла най-рационалното като основни постулати в работата си, които последователно прилага и в анализите си.

Представеното изследване е предимно лингвистично и авторката има за цел да покаже мястото и ролята на посочените преписи в книжовноезиковите процеси през 30-те – 40-те години на XIX в. Н. Радева интерпретира точно сложната книжовноезикова ситуация, в която се преплитат стари и нови тенденции, намерили отражение в разглежданите преписи. Използва дескриптивния метод в съчетание със социолингвистичния и съпоставителния. Но там, където е необходимо да се обясни някаква езикова особеност, авторката съвсем обосновано използва текстологичен и съпоставителен анализ (съпоставка на композиционни и структурни елементи на даден препис с други преписи, с Историята или с други източници).

Чрез анализа на трите преписа авторката показва по убедителен начин пътя, по който историчността, традицията в езика се преработва, допълва се и се променя в нов продукт, съобразно с новите нужди на възрожденското общество. С помощта на конкретни примери тя доказва връзката на всеки един от преписите с предходния/предходните, послужил/и му за основа. Открива, че всеки един от разглежданите преписи затвърждава предишната традиция и доразвива и осъвременява езиково текста, приближавайки го до тенденциите, които водят до установяването на общобългарска книжовна практика.

Така, чрез делото на всеки следващ преписвач могат да се проследят важни моменти от развитието на книжовноезиковата система през Възраждането. Всеки

един от тях, освен че продължава работата на своя предходник, в известен смисъл влиза и в ролята на негов редактор.

Осмислянето на Габровския препис компилация от 1833 г. става на основата на личния прочит на Н. Радева на Паисиевата и на Спиридоновата творба, както и на Рилската преправка от 1825 г. (доказана като вид съавторство между Паисий Хилендарски и Спиридон Рилски), и това в методологично отношение е най-надеждният подход при анализиране на особеностите на този тип преписи, наричани в паисиезнанието *преправки, сглоби, компилации, преработки*. Безспорно в това се крие и един от значимите научни приноси на труда.

В книгата е направено подробно и задълбочено съпоставително изследване на особеностите на трите преписа на фона на почти всички ръкописи от т.нар. *търновска преправка* на Паисиевия текст. (Отделно, при Габровския препис, както беше посочено, авторката прибягва и до съпоставка със Спиридоновата история).

Подробното проследяване на езиковите връзки между текстове от една генеалогична линия е благодатно поле за анализ, то дава добра възможност и за наблюдения на различни явления в преписите, а съпоставяйки ги с концепциите и езиковата практика през същия период, позволява да се проследят важни моменти от изграждането на българския книжовен език и да се посочи какво е мястото на преписите в тези процеси. Търсейки отговора на въпроса за ролята на преписите в градивните книжовноезикови процеси, авторката правилно констатира, че те не играят активна роля, а имат подкрепяща функция. Книжовниците, в зависимост от своята подготовка, се съобразяват със съвременното състояние на тогавашната книжовна практика, а дори някои от тях успяват да се впишат по-успешно в зараждащата се тенденция към книжовноезикова унификация.

На основа на съпоставителното проучване на отделни равнища – графично, правописно, фонетично, морфологично и синтактично – авторката регистрира и анализира интересни езикови факти. Изследването стъпва на солидни доказателствени тези, а формулираните от авторката изводи са поднесени убедително и аргументирано.

Книгата на Ния Радева представлява безспорен принос в областта на паисиезнанието и се вписва в значимите съвременни проучвания, свързани с Паисиевата „История славянобългарска“ и нейните преписи.

✉ Diana Ivanova
dpivanova@abv.bg

Публикувано: 25 април 2015